

Frit

34. årgang - nr. 1 - 2006

NORDEN

LÆS I BLADET

Debattinlägg om nordiskt
samarbete

Af *Tomas Larsson* ..... s. 10

Debattinlägg om nordiskt samarbete

Av *Tomas Larsson*

Socialdemokratiskt möte om Norden i Stockholm

Lördagen den 14:e januari hölls ett seminarium i Stockholm under parollen "Norden och Europa". En rad socialdemokratiska tungviktare från de skandinaviska länderna samt Finland deltog i mötet. En av mötesdeltagarna utsåg bland annat "...den nordiska modellen som den mest framgångsrika samhällsmodellen någonsin..." och generellt såg "...alla paneldeltagare... mycket positivt på utvecklingen i Norden...". En journalist gick till och med så långt som att använda rubriken "Norden en förutsättning för Europa". Men det framgick även att deltagarna var "...bekymrade över det bristande folkliga stödet för det europeiska samarbetet". Den för några år sedan lanserade tanken att "exportera den nordiska modellen till övriga EU" trodde dock inte heller det Nordiska rådets president Ole Stavad på och senare i artikeln nämndes även att "...det handlar inte om att exportera vår modell, utan att använda den som inspiration".

Det är lätt att få uppfattningen att den nordiska modellen är färdigutvecklad, men då uppstår frågan vad som kommer sedan. Men något nytt från de nordiska politikerna har inte hört under de senaste decennierna. Det fanns dock även bland mötesdeltagarna en sund skepticism efter alla superlativen. Den förra norske utrikesministern Torbjörn Jagland varnade för risken "...att överdriva hur unik den nordiska välfärdsstaten är". Leif Svensson påpekade också att det "Enda tillfället det fanns en majoritet för EU i Sverige var nog den helg då vi höll folkomröstning...". Kombinationen medioker folklig förankring i EU-frågan, ett blekt nordiskt samarbete och det faktum att de nordiska folken aldrig får möjlighet att välja sina nordiska politiker bådär inte gott för framtiden. Det är uppenbart att det

nordiska samarbetet har stagnerat. Förslag har även förts fram att helt enkelt lägga ner resterna av det nordiska samarbetet.

Skandinaviskt samarbete ur ett historiskt perspektiv

Ur ett historiskt perspektiv finns mycket att lära av utvecklingen inom nordiskt samarbete. Men det nordiska samarbete som utvecklades under 1900-talet skiljer sig avsevärt från 1800-talets geografiskt sett mer begränsade Skandinavism. 1900-talets samarbetsprojekt handlade mer om mellanstatliga frågor av typen passunion (1954), fri arbetsmarknad (1954) och social trygghetskonvention (1955). Det genomfördes visserligen försök under 1920-talet att bilda en *nordisk* försvarsunion med Finland men varken Sverige, Norge eller Danmark var intresserade, främst av den enkla anledningen att inget av de tre länderna såg någon egentlig vinst med ett sådant. Under 1948 fortsatte däremot planeringen för ett *skandinaviskt* försvarsförbund mellan de tre länderna och den 15 oktober utsågs i Oslo en skandinavisk försvarskommitté. Under januari 1949 undertecknades kommitténs betänkande och Danmark var det land som längst hoppades på ett skandinaviskt försvarsförbund. Inte ens det faktum att Norge och Danmark gick med i NATO 1949 stoppade tanken på ett försvarssamarbete, då Sverige samma år diskuterade möjligheterna med "...en begränsad eller teknisk försvarssamverkan inom Skandinavien..".

De under 1950-talet genomförda reformerna är numera ingenting som märks då EU:s gemensamma arbetsmarknad, Schengen och det "europeiska sjukförsäkringskortet" i praktiken har sopat bort resterna av det nordiska samarbetet. Det har visserligen gjorts försök att blåsa liv i det nordiska samarbetet, bland annat genom försök

under slutet av 1960-talet att fördjupa det ekonomiska samarbetet, först på nordisk nivå (Nordek, som Finland drog sig ur 23 februari 1970) och sedan på skandinavisk nivå (Skandek).

Under 1800-talet fördes emellertid en principiellt betydligt djupare diskussion om regionalt samarbete genom Skandinavismen. Redan under 1830-talet pläderades för ett närmare samarbete mellan Danmark, Norge och Sverige. Skandinavismen växte dock i styrka först under mitten av 1850-talet och främst i Danmark argumenterades flitigt för ett ökat skandinaviskt samarbete. Det fanns till och med planer på en skandinavisk dynasti. Å andra sidan var de danska relationerna till centraleuropéerna komplicerade genom regionerna Slesvig-Holsten samt Lauenburg. En stor del av detta område (Slesvig) var danskt ända sedan forntiden. Under 1840-talet ökade spänningen mellan den slesvig-holstenske rörelsen och den danska rörelsen i Nordslesvig, vilket kulminerade i det första slesvigska kriget som startade 1848. Den danska november-författningen från 1863 ökade spänningarna ytterligare och under 1864 ryckte tyska trupper in i Jylland ("andra slesvigska kriget"). Skandinavismen hade stärkts kraftigt i och med det successivt ökande hotet söderifrån men när det väl hettade till så hjälpte de svensk-norska trupperna aldrig till eftersom de inte ville stöta sig med den mäktige grannen i söder. Den uteblivna hjälpen var i praktiken en dödsstöt mot den politiska skandinavismen, ty därefter gled samarbetet in på ett mycket mer praktiskt plan.

Skandinavismen var från början en rörelse som främst var starkast inom akademiska kretsar i södra Sverige och Danmark, i Norge var den dock aldrig särskilt populär bland folket.

En bra sammanfattning av den skandinaviska situationen ger "Skandinavisk stræben og svensk politik" (Köpenhamn, 1948) med följande citat: "Der hersker og har-saa langt vi

kan komme tilbage- altid hersket en ubestemmelig, men ogsaa umiskendelig Følelse af Fællesskab mellem de nordiske Folk. Det er meget vanskeligt at gøre rede for, hvorpaa den egentlig beroer. De er nemlig, hvad alle ved, højst forskellige i Henseende til det, man kalder Nationalkarakter, og det er alt for stærkt at tale om et fælles Fædreland.”. Men det visade sig inte vara lika lätt att gå vidare utifrån detta resonemang. Ironiskt nog visade sig dessutom “...Skandinavisme tidligst spiredede frem mellem Danske, Norske og Svenske i det fremmede”.

Citaten beskriver än idag på ett lika träffande sätt den nordiska samarbetsproblematiken, vilket inte minst tydliggjordes under det socialdemokratiska mötet. Alla är i princip överens om likheterna (åtminstone i Skandinavien) samtidigt som man inser att det finns olikheter. Men ingen lyckas sy ihop någon hållbar lösning, samtidigt som händelser i omvärlden gör att vi instinktivt åter börjar blicka mot varandra.

En ledande person inom skandinavismen var dansken Carl Ploug (1813-1894) som tidigt insåg att “...man ikke længere må blive stående ved ønsker og løfter, men at det er på tide, at der gøres en virkelig begyndelse til handling”. Så sant. Men Ploug gjorde även det unika genom att faktiskt föreslå några konkreta reformer för att stärka det skandinaviska samarbetet: “Denne handling kan dels være middelbar- hertil regner Ploug indførelse af svensk i alle offentlige skoler som undervisningsfag, litterær konvention, lige adgang til højskoler, mønt-enhed o s v...”. Intresset från Sverige var dock dämpat. Redan den 14 april 1837 hade för övrigt utgått ett Circulärdepeche från det svenska Utrikesministeriet där man tog avstånd från skandinavismen. I Norge rådde direkt unionsfientliga stämningar.

Ett av de projekt som genomfördes några år senare var just införandet av en gemensam valuta (“mønt-enhed”). Redan våren 1873 införde Danmark och Sverige kronan som gemensam valuta och två år senare gick Norge med. Faktum är att i över 40 år användes i Skandinavien gemensam valuta (se även Frit Norden, nr 2, 2005, “Skandinavisk valuta”). Sedan dess har de tre länderna använt parallella kronvalutor. I en rapport från EU år 2002 hävdas bland annat följande: “...den skandinaviska monetära unionen fungerade mjukt, kort sagt, den föreföll framgångsrik”. Men när kriget bröt ut 1914 blev påfrestningarna på såväl den skandinaviska som latinska monetära unionen (LMU, med bland annat Finland, Frankrike, Belgien och Italien) för stora och de sprack. Men till skillnad mot den skandinaviska valutans så pulveriserades LMU:s valutor. EU konstaterade dock att “...varje [skandinavisk] centralbank agerade för sig själv...utan några försök till samarbete...”. Författaren av rapporten gick till och med så långt som att säga att det vore “...frestande att dra slutsatsen att unionen sannolikt hade överlevt första världskrigets monetära omskakning...” om de skandinaviska länderna hade samarbetat. Och hade valutans överlevt påfrestningarna under första världskriget är det sannolikt att Skandinavien haft en gemensam kronvaluta idag. EU:s beskrivning passar för övrigt lika bra in på skandinaviskt samarbete i övrigt, där den centrala punkten är den officiella skandinaviska politikens likgiltighet inför regionalt samarbete.

Vad kan vi lära av Skandinavismens misslyckande?

Tidigare nämndes att det nordiska samarbetet i en allt snabbare takt ersätts av EU. Det finns redan ett EU-parlament, en EU-valuta, en EU-flagga och snart även en EU-krigsstyrka

och EU-konstitution. Den utvecklingen kan knappast något av de nordiska länderna påverka samtidigt som det även finns tecken på ett begynnande sönderfall inom EU. Dessutom kommer globaliseringen på ett mycket kraftigare sätt än någonsin tidigare att påverka de skandinaviska folkens livsstil, men globaliseringen har politikerna endast försiktigt börjat diskutera - främst därför att den är så starkt kopplad till EU.

Etablissemangen i de tre skandinaviska länderna har hittills haft en mycket stor tilltro till Bryssel. Bland folken, som på ett helt annat sätt i vardagen utsätts för globaliseringens avvisidor, finns dock inte alls samma entusiasm inför Bryssel. Faktum är att en majoritet av väljarna i Danmark och inte minst Sverige helt enkelt struntade i att rösta i Europaparlamentsvalet, dessutom med en ständigt nedåtgående trend sedan flera val. Fiaskot i euro-valet i Sverige september 2003 möttes av etablissemangen med en kompakt tystnad, även om vissa ledande journalister diplomatiskt påpekade att valresultatet nog borde följas av någon form av dialog. Men ingenting hände. En tid senare var det dags igen med rekordlåg valdeltagande i Europaparlamentet, följt ett år senare av två rejäla smällar i Frankrike och Holland. Men inom EU mötte vi bara åter samma tystnad.

Men även den bristande entusiasmen inför 1850-talets Skandinavism debatterades flitigt i massmedia. Den 3:e januari 1857 skriver den danska tidningen Dagbladet följande: “Men skal unionen nogensinde blive mulig, så tør den ikke påtvinges nogen af staterne... den bør være en fri og selvbevidst forening, bygget på selve folkenes vilje og støttende sig til deres sympati: ellers bliver den kun en sørgerlig gentagelse af unionen [Kalmarunionen] fra 1397”.

Det nordiska samarbetet måste reformeras

Dagens officiella nordiska samarbete måste reformeras. Vi kan visserligen ana ett nyvaknat intresse för det nordiska bland ledande politiker, förmodligen då även dessa har börjat inse att EU inte alls går den väg som de tidigare hade hoppats på. Till och med de mest fanatiska EU-politiker-

na har börjat tala om begränsningar inom t ex områdena fri rörlighet samt marknad och i en ledande svensk morgontidning antydes politikernas likgiltighet inför EU som att de håller på att abdikera i frågan. Men å andra sidan är det svårt att finna några konkreta alternativ i debatten som verkligen på ett hållbart sätt skulle bana vägen för de skandinaviska länderna in i framtidens globalisering. Istället diskuteras utifrån föråldrade tankesätt som har sina rötter i kalla kriget. Men det på sikt kanske mest ödesdigra misstaget är försöken att skapa en "europeisk identitet", baserad på diffusa centraleuropeiska värderingar.

Under våren 2005 varnade den svenske ekonomiprofessorn Calmfors för att "...EU- ländernas svaga utveckling riskerar att bli ett hinder för Sverige..." då "...de gamla EU-länderna innebär en för låg ambitionsnivå för den svenska ekonomiska politiken". Det finns således även en ekonomisk risk att begränsa diskussionen till en "europeisk nivå".

Det officiella nordisk- baltiska samarbetet har mitt i denna omställnings tidevarv definitivt hamnat i en återvändsgränd med dess snåriga och bitvis även motsägande organisation. Varken språk, religion eller samhällsskick förenar längre Norden-Baltikum men å andra sidan erbjuder numera EU möjligheten för de som så önskar att gå in i ett djupare samarbete med centraleuropeerna. Å andra sidan lär vi knappast finna någon opinion för detta i de gamla vikingadömena. Ständigt återkommande undersökningar i Danmark, Norge och Sverige visar att det finns en djup skepticism mot EU samtidigt som det även finns ett starkt stöd för ett djupare skandinaviskt samarbete. Det bör dock betonas att det för Skandinavien del inte på något sätt handlar om att isolera sig mot omvärlden men att bättre balansera kontakterna mellan länder och maktblock i en globaliserad ekonomi.

Kronologi skandinavism

- 1792 Den danske professorn Sneedorff (1761- 1792) i Nordiska sällskapet håller i London ett föredrag om behovet av "De tre nordiska rikenas förening"
- 1838 Studentmöte på Öresunds is
- 1839 Första skandinaviska naturforskarmötet hålls i Göteborg
- 1843 Svenska regeringen tar avstånd från skandinavismen
- 1845 Studentmöte i Köpenhamn (även Norge deltar)
- 1856 Start hemliga förhandlingar Sverige- Danmark om nordiskt försvarsförbund och en dansk anslutning till den norsk- svenska unionen
- 1857 Kung Oskar skickar ett brev till den danske kungen Frederik VII om att inleda förhandlingar om en allians
- 1858 4 juli, Skandinaviskt folkmöte i Ramlösa (Skåne)
- 1860 Den svenske kungen Karl XV går på nytt in för en skandinavisk politik
- 1869 Postförening Sverige- Danmark
- 1872 Första nordiska juristmötet
- 1873 Gemensam skandinavisk valuta införs (kronan)
- 1914 Kungamöte i Malmö med Danmark, Norge och Sverige
- 1948 Diskussioner om skandinaviskt försvarssamarbete
- 1970 Skandek, försök till närmare ekonomiskt samarbete mellan Danmark, Sverige och Norge

Det är positivt att de skandinaviska politikerna åter har börjat intressera sig för möjligheterna att förstärka det regionala samarbetet men samtidigt visar historien på ständigt återkommande misslyckanden i denna fråga. De senaste försöken, vilket inte minst det i inledningen citerade mötet ger prov på, går ut på att motivera det nordiska samarbetets existens genom att ge det en mer "europeisk" profil (= moderniseras). Men faktum är att dagens nordiska samarbete befinner sig i en mycket djup kris. Ytterligare ett genomgående drag har tyvärr visat sig vara en ömsesidig misstänksamhet länderna emellan. Dessutom visar historien att förslagen till skandinaviskt samarbete många gånger har tenderat att bli rent överstatliga, med därpå följande stopp i samarbetet. Däremot borde folken i Skandinavien och Västnorden (= Island, Färöarna och Grönland) kunna ena sig i ett statsförbund och gå vidare med bland

annat gemensamma yttre gränser, gemensam kronvaluta, gemensamt utbildningssystem, en mer enad stämning inom utrikespolitiken och inte minst ett utökat industriellt samarbete, åtgärder som vi alla skulle vinna på i en globaliserad ekonomi!

*Tomas Larsson
Sommarbo i Mellbystrand, Halland*

Lästips

- * "Ist Finnland ein nordisches Land?", Jan Stampehl, Humboldt-universitetet, Berlin, 2002
  - * "Skandinavisk stræben og svensk politik", Erik Møller, G.E.C Gads Forlag, Köpenhamn, 1948
  - * "Skandinavismen", Julius Clausen, Det nordiske forlag, Köpenhamn, 1900
- Mer information om skandinaviskt samarbete finns på www.tomas.lwp.se.*